

ก

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัยนี้ มุ่งที่จะศึกษาข้อมูลศักยภาพในด้านการผลิต การตลาด การรวมกลุ่ม และเรียนรู้การปลูกผักปลอดสารพิษทั้งด้านการผลิต การตลาด การระดมทุนและการบริหารจัดการกลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษ รวมทั้งศึกษากระบวนการและวิธีการเสริมทักษะด้านการผลิตผักปลอดสารพิษ การผลิตสารจุลินทรีย์เพื่อควบคุมและป้องกันศัตรูพืชโดยไม่ใช้สารเคมี การทำปุ๋ยชีวภาพ การจัดการตลาดในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การขายส่ง การขายตามตลาดริมทาง และการส่งประจำ/ทำสัญญากับองค์กรที่รับซื้อ การจัดการกลุ่ม การระดมทุนและการบริหารจัดการกลุ่ม และให้สมาชิกกลุ่มฝึกวางแผนการผลิต การตลาด การระดมทุนและวางแผนการบริหารจัดการกลุ่มของกลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษบ้านหนองเขียว ตำบลแม่กรณ์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก รวมถึงจดบันทึกประสบการณ์และสังเกตการณ์ ด้วยการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมโครงการอย่างใกล้ชิด ดำเนินการวิจัยระหว่างเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2545 ถึงเดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2546

ผลการวิจัยโครงการ การบริหารจัดการกลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษบ้านหนองเขียว สรุปได้ดังต่อไปนี้

1. ศักยภาพของกลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษบ้านหนองเขียว มีดังต่อไปนี้

1.1) ด้านกลุ่ม กลุ่มเข้มใจการทำงานเป็นทีม รู้จักยอมรับฟังความคิดเห็นของเพื่อนร่วมงาน ร่วมกันรับผิดชอบต่อกิจกรรมโครงการและให้ความร่วมมือในการศึกษาอบรมชุมชนและข้อมูลพื้นฐานด้านการผลิต การตลาด การระดมทุน การบริหารจัดการกลุ่มและทุนของกลุ่ม กลุ่มมีอำนาจต่อรองราคาสินค้าทางการตลาดกับพ่อค้าคนกลางและสามารถสร้างความเชื่อถือจากหน่วยงาน องค์กร และแหล่งทุนที่สนับสนุนโครงการ กลุ่มมีความรู้ ความสามารถด้านการผลิตผักปลอดสารพิษ เช่น ด้าน การผลิตปุ๋ยชีวภาพและสารจุลินทรีย์หรือสารจับไล่แมลง เพื่อใช้ควบคุมและป้องกันศัตรูพืชโดยไม่ใช้สารเคมี กลุ่มมีทักษะด้านการผลิตผักปลอดสารพิษและมีความเข้าใจกระบวนการในการผลิต ทั้งในด้านการเตรียมดิน การเตรียมเมล็ดพันธุ์ การจัดการน้ำ การดูแลรักษาพืชที่ปลูก กลุ่มมีความรู้ ด้านการตลาด การระดมทุน การบริหารจัดการกลุ่มและทุนของกลุ่ม และมีความคิดคือ รู้จักวิเคราะห์สถานการณ์ทางการตลาดและโอกาสความเป็นไปได้ทางการผลิต โดยได้เรียนรู้จากการศึกษาข้อมูลทิศทางการตลาด ด้านราคา การจัดจำหน่ายก่อน วางแผนการผลิต ก่อนลงมือปลูกผักปลอดสารพิษ และรู้จักนำวัตถุดิบ จากธรรมชาติและเศษวัสดุที่มีในท้องถิ่นมาสร้างให้เกิดประโยชน์แก่การพัฒนาอาชีพของตนเองและสามารถนำความรู้ที่ได้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันและป้องกันแก้ไขปัญหาด้านการเพาะปลูกที่เกิดขึ้นกับตนเองได้ เพราะกลุ่มได้เรียนรู้จากการดำเนินการปฏิบัติจริง

1.2) ด้านการผลิต กลุ่มมีที่ดินทำกินโดยไม่ต้องเสียเงินค่าเช่าที่ปลูกผักปลอดสารพิษ และมีทุนแรงงานเป็นของตนเองโดยไม่ต้องจ้างแรงงานผู้อื่น ส่วนพื้นที่ทำการเพาะปลูก เป็นพื้นที่ราบลุ่ม สภาพดินมีความอุดมสมบูรณ์ เพราะดินเป็นดินร่วนซุย เป็นดินแดงเหนียว และเหมาะแก่การปลูกผักปลอดสารพิษ แหล่งน้ำ มีสระน้ำ 1 สระ ห้วย 4 แห่ง หนอง 2 แห่ง แต่ในช่วงฤดูแล้ง ปริมาณน้ำที่ใช้ในพื้นที่เพาะปลูกมีไม่เพียงพอ ภูมิอากาศ สภาพแวดล้อมและภูมิอากาศดี อากาศเย็นไม่ร้อนมากหรือหนาวมากจนเกินไป เหมาะแก่การปลูกผักปลอดสารพิษ ปัจจัยที่เอื้อต่อการเพาะปลูก กลุ่มมีความรู้ความสามารถด้านการเพาะปลูกผัก (ภูมิปัญญา) เพราะสมาชิกกลุ่มส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมอยู่แล้ว กลุ่มสามารถทำปุ๋ยชีวภาพ ทำสารจุลินทรีย์เพื่อป้องกันและควบคุมศัตรูพืชโดยไม่ใช้สารเคมี ใช้ในการปลูกผักปลอดสารพิษและยังรู้จักนำไปประยุกต์ใช้ในการเพาะปลูกพืชทางการเกษตร กลุ่มนำองค์ความรู้มาสร้างประโยชน์ให้แก่การพัฒนาอาชีพของตนเองและสามารถใช้ป้องกันและแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันได้

2 การบริหารจัดการการผลิตผักปลอดสารพิษของบ้านหนองเขียว

2.1) การวางแผนการผลิตผักปลอดสารพิษบ้านหนองเขียว โดยกลุ่มไปศึกษาดูงาน ฝึกอบรม ด้านการบริหารจัดการกลุ่ม การระดมทุนของกลุ่ม การผลิตและการตลาด กลุ่มแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ความคิดกับกลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษบ้านป่าจั่ว ต.รอบเวียง อ.เมือง จ.เชียงราย ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีประสบการณ์ตรงจากสถานการณ์จริง จากนั้นกลุ่มก็มาช่วยกันสรุปบทเรียน ปัญหา / อุปสรรคที่อาจจะเกิดขึ้นกับกลุ่มของตนเองและหาแนวทางป้องกันแก้ไขปัญหาคือ ต่อจากนั้นสมาชิกกลุ่มก็ศึกษาบริบทชุมชนและข้อมูลด้านการตลาดและศึกษาลู่ทางการผลิตผักปลอดสารพิษ โดยสำรวจสภาพพื้นที่เพาะปลูก แหล่งน้ำ ภูมิอากาศ สภาพแวดล้อมและปัจจัยต่าง ๆ ที่เอื้อต่อการปลูกผักปลอดสารพิษ เพื่อนำความรู้ ความเข้าใจ และทักษะกระบวนการที่ได้เรียนรู้จากการฝึกปฏิบัติมาจัดทำแผนการผลิต การตลาดและจัดทำแผนการบริหารจัดการกลุ่มและทุนของกลุ่ม และสามารถทำกิจกรรมตามแผนการผลิตที่แต่ละคนกำหนดไว้ได้

2.2) การเตรียมความพร้อมของกลุ่ม โดยให้ความรู้ ความเข้าใจกับสมาชิกกลุ่มด้านการดำเนินการผลิต เตรียมแรงงานกลุ่มโดยให้สมาชิกประเมินสุขภาพและความพร้อมด้านสถานะทางเศรษฐกิจของตนเอง ก่อนตัดสินใจ และเลือกทำการผลิตตามความถนัดและตามความสนใจของตนเอง จากนั้นกลุ่มก็เตรียมวัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือ เครื่องใช้และสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ในการผลิตปุ๋ยชีวภาพและสารจุลินทรีย์เพื่อป้องกันและควบคุมศัตรูพืชโดยไม่ใช้สารเคมี กลุ่มเตรียมพื้นที่ทดลองปลูกผักปลอดสารพิษ แล้วก็เตรียมดิน เตรียมเมล็ดพันธุ์ผัก จัดการน้ำที่จะใช้ในการเพาะปลูกผักปลอดสารพิษ ฯลฯ

2.3) ด้านการตลาด กลุ่มมีความรู้ด้านการตลาดและข้อมูลเบื้องต้นด้านความต้องการของตลาด 3 รูปแบบ จากแหล่งรับซื้อผักต่าง ๆ สำรวจจำนวนปริมาณผักแต่ละชนิดที่ตลาดต้องการ/วัน รวมทั้งกลไกการตลาด แบบขายส่งให้ผู้ค้าตลาดริมทางและตลาดส่งประจำแบบทำสัญญากับองค์กร กลุ่มช่วยกันสรุปและวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อหาจุดเด่น จุดด้อยและข้อจำกัดในการรับซื้อผักโดยเน้นความเป็นไปได้และหาโอกาสทางการตลาดเพื่อทำการผลิต จากการศึกษาตลาดที่วิจัยได้แนวคิดเกี่ยวกับสินค้า ด้านราคา การจัดจำหน่ายเพื่อวางแผนการผลิตผักและแนวคิดด้านการพัฒนาปรับปรุงการผลิตที่ก่อให้เกิดความสอดคล้องกับทรัพยากรและโอกาสทางการตลาดที่เปลี่ยนแปลงไปโดยอาศัยภาวะแวดล้อมภายในและภายนอกโดยการทดสอบตลาด ทดลองจำหน่ายผักปลอดสารพิษในรูปแบบต่าง ๆ

3. การเรียนรู้ของกลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษบ้านหนองเขียว

3.1) กระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษบ้านหนองเขียว โดยกลุ่มไปศึกษาดูงาน ฝึกอบรม ฝึกปฏิบัติ ทดลองลงมือปฏิบัติกิจกรรมจากสถานการณ์จริง ทั้งด้านการบริหารจัดการกลุ่ม การระดมทุนกลุ่ม การผลิตผักปลอดสารพิษ การทำปุ๋ยชีวภาพ การทำสารจุลินทรีย์ป้องกันศัตรูพืชโดยไม่ใช้สารเคมีและการจัดการด้านการตลาด จากนั้นสมาชิกแต่ละคนก็มาฝึกทดลองทำด้วยตนเอง ช่วยกันวางแผนการผลิตและการตลาด ลงมือปฏิบัติจริงในแปลงสาธิต ทั้งนี้เพื่อให้สมาชิกแต่ละคนได้รับประสบการณ์ตรงและให้ทุกคนได้ คิดเป็น ทำเป็น ตามความต้องการและความสนใจของตนเอง

3.2) การแลกเปลี่ยน เรียนรู้ของกลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษบ้านหนองเขียว กลุ่มได้แลกเปลี่ยนความรู้เรื่องการจัดการกลุ่ม การตลาด การรวมกลุ่ม การระดมทุนและการบริหารจัดการกลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษบ้านหนองเขียว รวมทั้งการวางแผนการผลิต การตลาดและการวางแผนการบริหารจัดการกลุ่มและทุนของกลุ่ม ตลอดจนการเสริมทักษะกลุ่ม กระบวนการและวิธีการเสริมทักษะด้านการปลูกผัก การจัดการการตลาดในรูปแบบต่าง ๆ กับกลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษบ้านป่าจั่ว ทั้งนี้เพื่อให้กลุ่มได้ข้อคิดและแนวคิดด้านการผลิตและสู่ทางการตลาด จากประสบการณ์ของกลุ่มอื่นที่เคยประสบปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ และให้กลุ่มได้ตระหนักถึงปัญหาอุปสรรคและหาแนวทางป้องกันปัญหาที่อาจจะเกิดกับกลุ่มของตนเอง โดยช่วยกันวิเคราะห์ปัญหาและแยกแยะข้อจำกัดต่าง ๆ จุดเด่นและจุดด้อยในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ มาแก้ไขปัญหภายใน กลุ่มมีแนวคิดในการปรับปรุงการผลิตของกลุ่ม โดยอาศัยข้อมูลประสบการณ์จากบทเรียนของกลุ่มอื่นที่เคยประสบปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ มาพิจารณาและป้องกันปัญหาที่อาจเกิดขึ้นกับกลุ่มของตนเอง

4. การเปลี่ยนแปลงของกลุ่ม

4.1) กลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษบ้านหนองเขียว ได้เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมด้านการเพาะปลูก เดิมทีนั้นชาวลำหู่บ้านหนองเขียวปลูกผักโดยอาศัยดินฟ้าอากาศจากธรรมชาติเป็นส่วนใหญ่ คือปลูกทิ้งไว้ตามไร่นา และปล่อยปะละเลย ไม่มีการจัดการที่ดี ไม่ค่อยดูแลเอาใจใส่อย่างถูกวิธี คิดอยากจะปลูกที่ไหนก็ปลูก โดยไม่ได้คำนึงถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลต่อการผลิต เช่น ภูมิอากาศแหล่งน้ำและสภาวะแวดล้อมภายในภายนอกที่เกี่ยวข้องต่อสู่ทางการผลิต เช่น การผลิตที่สอดคล้องกับทรัพยากรและโอกาสทางการตลาด ตลอดจนแนวคิดด้านการปรับปรุงการผลิตด้านราคา การจัดจำหน่าย ไม่มีการคิดวิเคราะห์สถานการณ์ภายในภายนอกที่เปลี่ยนแปลงไป แต่ปัจจุบันกลุ่มมีความรู้ มีความคิดและได้แนวคิดใหม่จากการทำวิจัยการปลูกผักปลอดสารพิษ กลุ่มจึงรู้จักนำองค์ความรู้ใหม่ไปใช้ในการปลูกผัก นอกจากนี้ยังกลุ่มสามารถวางแผนการผลิต มีการเตรียมพร้อมก่อนปลูก และรู้จักการจัดการดูแลรักษาพืชที่ปลูกได้อย่างถูกวิธี โดยไม่เป็นอันตรายผู้บริโภค

4.2) สมาชิกกลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษบ้านหนองเขียวเกิดการเรียนรู้ คือ กลุ่มได้เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของตนเอง เริ่มคิดเป็น ทำเป็น เริ่มมีการยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น และวิเคราะห์ปัญหาที่เกิดขึ้นภายในกลุ่มโดยรู้จักทำความเข้าใจและใช้ความคิดกลั่นกรอง แยกแยะ วิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลข้อเท็จจริงต่าง ๆ มากขึ้นกว่าเดิม

4.3) กลุ่มสามารถคิดเป็น ทำเป็น และรู้จักการพัฒนาอาชีพของตนเองนำความรู้ที่ได้จากการทำวิจัยไปประยุกต์ใช้ในการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ผลิตปุ๋ยชีวภาพและสารจุลินทรีย์ ไปใส่ดินข้าวในนาข้าว ข้าวโพด จิง กาแฟ ลิ้นจี่ ลำไย และไม้ยืนต้น ฯลฯ ช่วยให้ชาวบ้านประหยัดและลดรายจ่ายในครอบครัวได้ เพราะต้นทุนต่ำและลงทุนน้อย

5. ปัญหาอุปสรรคในการจัดการกลุ่ม

5.1) ความไม่ต่อเนื่องของการทำกิจกรรมโครงการ คือ ผู้ประสานงานโครงการลาออกกลางคัน เนื่องจากมีปัญหาอุปสรรคด้านการสื่อสารกับสมาชิกกลุ่มและเกิดการเข้าใจผิดกันในเรื่องเบี้ยเลี้ยงหรือค่าตอบแทนของสมาชิกกลุ่ม จึงทำให้การดำเนินงานโครงการไม่ต่อเนื่องและล่าช้า เพราะขาดการติดต่อสื่อสารกับองค์กรและเครือข่าย

5.2) การแยกตัวของกลุ่ม สมาชิกขาดความมั่นใจในโครงการ เนื่องจากกลุ่มเกิดการขัดแย้งกันภายในกลุ่มและสมาชิกมีทัศนคติไม่ตรงกัน เพราะสมาชิกยังไม่คุ้นเคยกับระบบการทำงานเป็นทีม ทั้งนี้กลุ่มยังขาดประสบการณ์และยังไม่เข้าใจการทำงานกลุ่ม จึงทำให้สมาชิกบางคนลาออกจากโครงการและบางคนก็แยกตัวไปทำเอง

ข้อค้นพบและผลสรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย แสดงให้เห็นว่าสมาชิกกลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษบ้านหนองเขียว สามารถคิดเป็น ทำเป็นและตัดสินใจในสิ่งที่ตนเองทำได้โดยไม่ทำตามผู้อื่น จากประสบการณ์การทำโครงการวิจัยนี้ สนับสนุนการพัฒนาด้านการประกอบอาชีพ การหารายได้ของชาวบ้านหนองเขียว และสามารถแก้ปัญหาเศรษฐกิจและการย้ายถิ่นฐานของชาวบ้านในชุมชนไปทำงานในต่างจังหวัดหรือนอกหมู่บ้านในอนาคตได้ระดับหนึ่ง